

DE FRIEZEN TE ROME,

NAAR AANLEIDING DER BERIGTEN

VAN

ANASTASIUS,

DOOR

MR. W. B. S. BOELES,

*Raadsheer in het Provinciaal Gerechtshof van Drenthe,
te Assen.*

1 8 7 4.

DE FRIEZEN TE ROME, NAAR DE BERIGTEN VAN ANASTASTIUS. (1)

Voor Utrecht was het weggelegd om een middenpunt te worden, van waar de godsdienstige beschaving onzer streken, sedert de achtste eeuw, uitging. Met het optreden van Willebrord, als eersten bisschop aller Friezen, verkreeg het Christendom in de Nederlanden immers een vasten voet. Onderwijs was het middel, dat de geloofspredikers bezigden tot het aankweken van beschaving. Liet de onvermoeide Apostel van de Friezen ten westen der Lauwers, de geloofsheld, die in den kamp tegen hun heidendom zijn leven moest derven, ons nog eene korte Latijnsche spraakkunst na (2), ter herinnering aan zijn onderwijs, ook zijn bevel aan de monniken: *Weest de leermeesters der jeugd!* bleef ons bewaard (3). Het zaad, door hem uitgestrooid, schoot wel is waar niet overal welig wortel, maar aan goede vruchten ontbrak het toch niet. De stichter der kapittel-school te Utrecht, bisschop Gregorius, was immers Bonifacius' leerling. Gallen,

(1) Ik las dit als eene bijdrage op eene der winteravond-vergaderingen van het Friesch Genootschap, in 1874. Op verzoek van de redactie van dit tijdschrift, vond het hier eene plaats.

(2) *Ars domini Bonifacii archiepiscopi et martyris*; in: *Classic. auctorum e Vaticanis editorum*, cur. A. Mai VII, no. 8, aangeh. bij Cramer, *Gesch. der Erziehung und des Unterrichts in den Niederlanden, während des Mittelalters*. Stralsund, 1843, S. 66.

(3) *S. Bonifacii Opera Omnia*, ed. Giles, Lond. 1844, I. 165.

Britten, Saksers en Friezen ontmoetten elkander op die kweek-school, waar ook *Ludger*, de beroemde Fries, te Wierum geboren, zeven jaren vertoefde.

Nadat in 785 de Friezen beoosten de Lauwers door *Karel den Grooten* waren onderworpen, verlangden zij een christenleeraar, die met hunne taal bekend was. *Ludger* werd toen aangewezen om den nacht des heidendoms op te klaren in *Humsterland*, *Hunsingo* en *Fivelingo*; vervolgens zag hij zich door den zelfden vorst tot bisschop verheven.

Opmerkelijk is het voorzeker, dat *Wiho*, *Willehad* en *Ludgers* broeder *Hildegrynus*, de eerste bisschoppen van *Osnabrug*, *Bremen* en *Halberstadt*, eveneens Friezen waren en waarschijnlijk tevens kweekelingen der *Utrechtsche school*. Ook *Theodardus* (*Tiaard*), de 5e bisschop van *Utrecht*, was een Fries, die zich als leermeester zijner stamgenooten zeer verdienstelijk heeft gemaakt. *Sexbierum* was de geboorteplaats van den *H. Frederikus*, en het nederige *Gauw* die van *Radboud*, beide ook bisschoppen van *Utrecht*, van welke de laatste (geb. 850, † 917) zich als *Latijnsch dichter* onderscheidde. Voor hun nationaal gevoel moet het dus wel streelend zijn, wanneer een *Duitsch geleerde* aan de Friezen in dit tijdperk den lof toezwaait, dat zij zich niet alleen onderscheidden door geestkracht en degelijkheid, of door een zin voor onafhankelijkheid en vrijheid, maar tevens door eene hoogere en vrijere ontwikkeling des geestes; redenen, waarom zij in het bijzonder geplaatst werden op de nieuwe middenpunten ter verbreiding van het *Christendom* in het noordelijk *Duitschland* (*Cramer*, 68).

Menig Fries, die in ruimeren of beperkten kring de ontwikkeling des geestes bevorderde, had alzoo aan de *Utrechtsche school* zijne opleiding te danken.

Bovendien ontstond er eene betrekking tusschen *Friesland* en *Rome*, die niet zonder invloed kan zijn gebleven op de godsdienstige ontwikkeling in deze streken. De eerste pre-

diking des geloofs, zooals zij door de Karolingische vorsten onder de overwonnen volken werd bevorderd, had de bepaalde strekking om eerbied en ontzag in te boezemen voor den Stedehouder van Christus en de eeuwige stad, waarin hij was gezeteld.

Vandaar, dat reeds in het midden der 8^e eeuw vele Franken Rome bezochten, ter vervulling eener gelofte of om andere redenen van godsdienstigen aard (1). Karlo-man, Pepijns broeder, was te Rome in een klooster gegaan, maar zag zich, wegens de menigvuldige bezoeken van aanzienlijke Franken, voormalige onderdanen, reeds genoodzaakt naar een Benedictijner klooster in eene der provincien te verhuizen.

Naarmate het Frankische rijk zich uitbreidde, nam ook de stroom van vreemdelingen derwaarts bij den dag toe. De vriendschappelijke verhouding tusschen Karel den Groote en de Pausen van zijn tijd werd een milde bron van vorstelijke geschenken ter verfraaijing der heilige stad en van S. Pieters luisterrijken tempel.

Te eeniger tijd werden aan die vreemdelingen verblijf- en woonplaatsen aangewezen buiten de muren der eigenlijke stad, in de onmiddellijke nabijheid van S. Pieter. Naar de natiën, waartoe zij behoorden; werden zij in afzonderlijke wijken onder dak gebragt, ten deele in groote gemeenschappelijke woonhuizen, *burgura*, *burgi*, *burgten* genoemd.

De gezamenlijke leden der zelfde natie, gemeenschappelijke bewoners der zelfde wijk, noemde men *scholen*, de Latijnsche benaming van een aantal individuën, die tot een en het zelfde doel bij elkander behooren of komen, of in een en het zelfde beroep een band van vereeniging vinden, m. a. w. in de beteekening van een gilde, corps, collegie of congregatie.

Maar tevens vindt men gelijktijdig den zelfden naam

(1) Einhard, *vita Caroli M.* Cap. II.

gegeven aan het gebouw of hoofdgebouw, dat het zichtbare vereenigingspunt van die vreemdelingen was, in de zelfde beteekenis, waarin wij van eene school of een schoolgebouw spreken. Om de bronnen over die vreemde natien in Rome goed te verstaan, hebbe men dit wel voor oogen te houden.

De eerste mijns inziens betrouwbare geschiedschrijver, die van de vreemdelingen, vereenigd naar hunne natien, in den eersten zin van het woord *school*, gewaagt, is Anastasius, een geestelijke, bibliothecaris te Rome, in de 9e eeuw. Hij schreef biographien der Pausen (1), waarin o. a. tot in de geringste bijzonderheden de geschenken worden opgesomd, die de Frankische vorsten aan kerken en kloosters in de eeuwige stad deden. Zijn werk is, naar ik gis, het *Liber pontificalis*, door Muratori bedoeld, hetwelk Bolhuis van Zeeburgh in zijne *Kritiek der Friesche geschiedschrijving* aanhaalt.

Toen Leo III in 799 — zoo verhaalt hij — na zijne zamenkomst met Karel den Groote, naar Rome terugkeerde, gingen de geestelijken, de aanzienlijken, de senaat, de militaire magt, het geheele Rome, met de geestelijke zusters en andere vrouwen, hem tot den Pons Milvius te gemoet; tegelijk ook de *scholen* der vreemdelingen, te weten: die der *Franken*, *Friezen*, *Saksers* en *Longobarden*; allen met vanen en andere onderscheidings-teekenen (I, no. 372). Onder 't zingen van geestelijke liederen voerden zij den H. Vader naar de S. Pieterskerk, waar hij het H. Misoffer opdroeg en de Sacramenten uitdeelde.

't Zal niet te gewaagd zijn uit dit berigt van 799 te besluiten, dat toen reeds, voor het meerendeel althans, de gebouwen, kerken en burgten, die vijftentwintig en

(1) Anastasii Bibliothecarii *de vitis Roman. Pontificum, c. notis et dissertt. variorum, opera F. Blanchini. Romae, 1731—1735, IV vol.*

vijftig jaren later, in de onmiddellijke nabijheid van S. Pieter, onder de benaming *scholen* voorkomen, aanwezig moeten zijn geweest.

Ik wil hierbij echter niet verzwijgen, dat in een anderen codex van Anastasius alleen de Franken, Saksen en Longobarden, geenszins de Friezen voorkomen; maar men vergete ook niet, dat er evenmin sprake is van Anglen, hoewel het tamelijk zeker is, dat er destijds onder die natien eene *schola Anglorum* was. Onder Paus Paschalis (817—824) brandde immers, volgens Anastasius, het gemeenschappelijk woonhuis der Anglen af, zóó dat men de plaats, waar het gestaan had, bijna niet terug kon vinden; — *omnis est habitatio, quae in eorum lingua burgus dicitur, flamma ignis exundante combusta* (no. 432).

Met die van S. Pieter en meer kerken lagen deze vreemdelingen-wijken of woningen buiten de muren van het eigenlijke Rome, geheel onbeschermd tegen de onverhoedsche landingen van zeeschuimers, zoo als Mooren en Saracenen. Had men aan het beleid van Karel den Groote, die langs de westkust van Italie, van Frankrijks grenzen tot aan Rome, militaire wachtposten vestigde, te danken, dat onder zijne regering geen noemenswaardig na-deel aan die streken door de Saracenen is toegebracht (1) — en Leo III en Gregorius IV begonnen muren aan te leggen, om die buitenwijken te beveiligen; deze werken bleven echter onvoltooid (2).

Even voor het optreden van Leo IV, toen de dagen van Sergius II al geteld waren, namen de Saracenen een schoonen kans waar door de schatten van S. Pieters- en S. Pauluskerken, en van veel meer nog, te rooven, om, na het aanrigten van groote verwoestingen, den buit in hunne schepen te brengen, eer nog de verschrikte Romers

(1) Einhard, C. XVII.

(2) Anastasius, no. 476, 477, 532.

het konden beletten (no. 495 sqq.). Dit viel dus voor in het begin van 847.

Niet lang daarna, 849, dreigde onder Leo IV een nieuwe inval, die met moeite door den bijstand der Neapolitanen werd afgewend, na een zeegevecht voor de monden van den Tiber, waarbij een weldadige storm de vaartuigen der Saracenen te gronde rigtte (nos. 521, 522, 523, 524).

Een andere ramp kenmerkte nog de eerste dagen van Leo's optreden. De wijk der Saksers werd door de vlammen aangetast en verteerd; ondanks de krachtige pogingen der bewoners van al die vreemdelingen-wijken sloegen de vlammen, aangeblazen door een hevigen wind, ras tot de woningen der Longobarden over, ja tot den porticus, die naar de S. Pieterskerk leidde, alles in ruïnen herschepende (no. 505).

Leo IV sloeg oogenblikkelijk de handen aan het werk. De geheele buitenwijk liet hij door een muur bij de stad trekken. Keizer Lotharius opende hiertoe de milde hand; op de puinhoopen van roof en brand verrezen ten deele nieuwe gebouwen ten behoeve der vreemde geloovigen. Binnen vier jaren, 849—853, was dat werk voltooid (nos. 532, 533). Geen wonder, dat 's Pausen naam verbonden bleef aan de nieuwe stad, *de civitas Leoniana*.

Sedert ontmoet men aldaar ook voor elke natie een kerkgebouw. 't Is van elders (namelijk uit eene bul van Leo IX, van 1053, vergeleken met eene van Leo IV, van 854) echter bewijsbaar, dat de Franken ten tijde van Karel den Groote al eene eigene kerk hadden, de *ecclesia sancti Salvatoris*, met dotatien van genoemden vorst voorzien, dotatien, die door Leo IV zijn bevestigd, misschien wel omdat de oorspronkelijke brieven bij den brand waren verloren gegaan (1). Ook moeten de Saksers vroeger eene

(1) Van den Bergh, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, I, no. 16, 84.

kerk hebben gehad, gewijd aan de H. Moedermaagd, want Anastasius berigt, dat Leo IV de ecclesia Dei genitricis Mariae a fundamentis supra scholam Saxonum noviter construxit (no. 541).

In de bul van 854 trof ik het eerst zekere berigten aan van het bestaan eener kerk der Friezen, de kerk van *St. Michael*, die genaamd wordt *de school der Friezen*. De bul van 1053 bevestigt de aanwezigheid van eene kerk aan St. Justinus gewijd, die genaamd werd de school der Longobarden; daar wordt ook de burgt der Friezen vermeld. Men ziet dus, dat vertegenwoordigers der vier natiën, die onder den naam van scholen in 799 Leo III tot den pons Milvius te gemoet gingen, eigene kerken hadden of verkregen, die ook *scholen* zijn genoemd.

Aan het trotsche tempelgebouw van S. Pieter grensde mede een bouwvallig klooster, gewijd aan S. Maarten, quod ipsius Apostolorum Principis Ecclesiae cohaeret, zegt Anastasius (no. 546). Cujus ecclesia — zoo zegt de bul van 1053, — est sita post absidam in introitu ipsius (Beati Petri) ecclesiae. Dit klooster was bevolkt door reguliere kanunniken, die geregeld koordiensten in S. Pieter verrichtten.

Binnen zijne muren werd Leo IV tot den geestelijken stand opgeleid (1). Paus geworden, voldeed hij aan de inspraak van zijn dankbaar hart door het niet alleen te doen herstellen op groote schaal, maar ook door daaraan vele en groote voorregten te verleen (nos. 546, 553, 322, 328). Bij de meergenoemde, alleen fragmentarisch tot ons gekomen bul van 854, het jaar na de vol-

(1) Hic primum a parentibus ob studia litterarum in Monasterium beati Martini Confessoris Christi, quod foris muros hujus civitatis Romanae, juxta Ecclesiam beati Petri Apostoli situm est, quousque sacras litteras plenitus disceret, sponte concessit. Ubi non solum litteras didicit, verum etiam in studio sanctae conversationis, ubi non quasi puer, sicut tunc erat, sed velut perfectus monachus mansit. No. 494.

tooiing en inwijding der civitas Leoniana, schonk of bevestigde hij reeds vroeger aan dat klooster verleende privilegien in betrekking tot onze vreemde natien, bepaaldelijk tot de Salvatorskerk der Franken en de St. Michaëlskerk, genoemd de school der Friezen.

Van nu af aan is de geschiedenis dier vreemdelingen in de civitas Leoniana, Saksers of Anglo-Saksers, Longobarden, Franken en Friezen, met hunne burgi en kerken of scholen, door een digten sluijer gedurende een tijdperk van twee eeuwen bedekt. Eene lange bul van Leo IX, in 1053, vertoont ons op nieuw het klooster van S. Maarten en al die kerken en burgen. Het blijkt daaruit, dat dit klooster als 't ware de heerschappij, althans het toezigt heeft gevoerd over die inrigtingen en hare bewoners; gelden ontving uit hun vaderland, om een en ander in stand te houden; de genademiddelen der kerk uitdeelde aan zieken; de begraving regelde; der overleden vreemden nalatenschap vereffende; alsmede dat het allengs veel onroerend goed en andere bezittingen heeft verworven van Karel den Groote, Leo IV, Johannes X en XIX, telkens met bekrachtiging der privilegiën van hunne voorgangers door de opvolgende Pausen, en ten laatste alles in eigendom erlangde.

Wanneer men nu Volaterranus in 1521 van de Friesche kerk en hare bezittingen hoort zeggen: omnia nunc avaritia nostrorum pessum ivere, dan zal ieder, die de bul van Leo IX heeft gelezen, met mij, geloof ik, gerust durven zeggen: bij het S. Maartensklooster is alles, wat daar voor die vreemdelingen was gesticht, ten laatste geïncorporeerd.

Ziedaar eenige schrale berigten uit het boek der geschiedenis; berigten uit de zetelplaats der bekende legenden over de vrijheden en heldendaden der Friezen, onder Keizer Karel en Paus Leo.

Tegen het einde der 8e eeuw althans waren er dus Friezen te Rome gevestigd, gemeenschappelijke en afzon-

derlijke gebouwen voorhanden, waarin zij en aankomende landgenooten, even als Franken, Longobarden en Saksers, opgenomen of geherbergd werden.

Waartoe diende die inrigting? Wat deden die Friezen en vertegenwoordigers van andere natien daar, elke natie met eene kerk, tot het kapittel van S. Pieter behoorende? Dr. Halbertsma, die te Rome in het bedehuis dier Friezen op hunne graven heeft gewandeld, oordeelde, dat de Pausen door die inrigtingen eene symbolieke machtvertooning in het leven hadden geroepen, het bewijs van eene soort van leenmanschap geschapen, waarin de volken van Europa tot den Stedehouder van Christus stonden, — alles dus om de geestelijke heerschappij over hen uit te breiden (1).

Dit gevoelen komt mij niet geheel juist voor. 't Geen wij daar van de 8e tot de 11e of 12e eeuw zoo fragmentarisch tot nu toe zagen, was niet het werk van één dag of één jaar; ook niet van één Vorst of één Paus. Die inrigtingen zullen zich, de eene op het voorbeeld van de andere, langzaam hebben ontwikkeld. Aanvankelijk herbergde men pelgrims en reizigers, die hunne devotie kwamen brengen aan de voeten van Christus' Stedehouder. Verblijfplaatsen werden hun aangewezen buiten de muren der stad, nabij S. Pieter, het doel van hunne pelgrimage, ten einde — ik wil het Donati, (*Roma vetus ac recens*. Amst. 1695, L. IV, C. 5, 6), toestemmen — om epidemische ziekten, die gewoonlijk onder opgehoopte menschenmassa's ontstaan, zooveel mogelijk uit de stad te weren. Een en ander moge tot de wording van die inrigtingen behooren, zij schijnen mij allengs, vooral na de organisatie der civitas Leoniana, zich ontwikkeld te hebben tot werkelijke scholen, tot godsdienstscholen, tot eene soort van akademie. Opmerkelijk is het

(1) Zie: *De Friesche Kerk te Rome*, door Dr. J. H. Halbertsma, in het 11e deel van *de Vrije Fries*, 147.

toch, dat de genoemde kerkgebouwen telkens de *scholen* dier natiën worden genoemd, een naam, die aan de gewone Latijnsche kerken te Rome niet werd gegeven. Gelijktijdig komen bij Anastasius voor *scholae militiae una cum patronis*; inrigtingen dus tot oefening in den wapenhandel; voorts eene *schola cantorum*, waar men voor den koorzang werd opgeleid; aanvankelijk was dit een weeshuis; eene *diaconia sanctae Dei Genitricis semperque virginis Mariae scholae Graecae*, ook voorkomende onder den naam *schola Graeca, sive ecclesia S. Mariae in Cosmedin*; dus eene kerk voor Grieksche christenen, wederom onder den naam van *school* (no. 315, 341, 484, 490). School kan hier dus kwalijk iets anders beteekenen dan inrigting voor gemeenschappelijk onderwijs ten behoeve van afzonderlijke natiën.

Ik stel mij dus voor, dat men uit vreemde landen, aanvankelijk heidenen en vervolgens christenen derwaarts leidde, om hen, onder den glans van S. Pieter, in den geloove aan te kweeken en op te bouwen; ten einde de huiswaartskeerenden van het geloof en den luister van den hoofdzetel der kerk in hun land te doen spreken, zoodoende de prediking des Christendoms door een vasten band met den H. Stoel te steunen. Aannemelijk schijnt het mij voorts, dat er tevens geestelijken zijn aangekweekt, onder leiding der kanunniken van het S. Maartens klooster, dat met die inrigtingen in het naauwste verband stond. In de bul van Leo IX komen althans uitdrukkingen voor, die tot dit vermoeden aanleiding gaven. De Paus bepaalt n.l., dat de *ordinatio* van den aartspriester in de school der Saksen aan zijn inzicht blijft voorbehouden, maar dat de *ordinatio* der gewone priesters en kweekelingen door de kanunniken zal plaats hebben (1). Op eene andere plaats spreekt de bul van priesters en opgenomen vreemden, die

(1) In hac tamen ecclesia ordinatio archypresbyteri consilio nostro fiat; aliorum vero presbyterorum atque scolensium per vos fiat.

kweekelingen genoemd worden (1); die scolenses of *aanstaande* priesters waren dus m. i. vreemdelingen (2).

Ziedaar eenige gegevens, die mij vooralsnog tot de meening leidden, dat die inrigtingen, onder leiding der kanunniken van S. Maarten, kweekplaatsen waren voor den godsdienst en van geestelijken voor de Carolingische volkeren (3). Treffend is de overeenkomst van dit alles met de inrigting der oudste hoogeschoolen. Ook deze waren ingedeeld naar de natiën. Onder natiën op de hoogeschoolen der 12e en volgende eeuwen verstond men nl. eene combinatie enkel van leeraars, of van leerlingen, of van leeraars en leerlingen te zamen, die uit bepaalde landen geboortig, tot geprivilegieerde corpora vereenigd waren, hunne eigene hoofden, scholen, geldmiddelen, statuten en wat dies meer zij, hadden.

Aan de akademie te Parijs, wier stichting aan Karel den Groote wordt toegeschreven, had, volgens haar geleerden geschiedschrijver Bulaeus, iedere natie haren eigenen patroon, hare eigene kerk of kapel, hare gemeenschappelijke vergaderplaats, haar eigen schoolgebouw of gehoorzaal, eigen zegel, archief en kas. Te Bologna, te Praag werd het niet anders. Gaan wij een stap verder, dan ligt het voor de hand, dat de inrigtingen te Rome, na de elfde eeuw, langzaam achteruit moesten gaan, èn door den invloed der kruistogten, èn ook omdat elders in

(1) Presbyteri et hospites, qui vocantur scolenses ipsius scholae Saxiae.

(2) Ik meen hier ten minste in de *scolenses* (presbyteri et hospites) leermeesters en leerlingen te ontmoeten.

(3) Na deze bijdrage voorgelezen te hebben, vond ik dit denkbeeld, trouwens zonder opgave van bronnen, zeer stellig uitgesproken door N. J. van IJsselsteijn, *Over den invloed van de kerkelijke wetgeving der middeleeuwen op den regtstoestand van Nederland*, Leiden 1857, bladz. 8, waar hij zegt: „In de 9e eeuw toch waren er te Rome verscheidene scholen, die door vreemdelingen, zoo als Franken, Friezen en Saxers bezocht werden, om zich op de studie der godgeleerdheid toe te leggen.”

Europa akademiën verzezen of in bloei kwamen, tot dat ten laatste de ontvolkte burgten en de ledige scholae in Rome geincorporeerd werden bij 't St. Maartens klooster.

Dat Karel de Grootte, dien men al in 774, 781 en 801 persoonlijk te Rome ontmoet, niet vreemd aan die zaken is gebleven, waarom zou dit onaannemelijk zijn? (1) Heeft hij al niet de Friesche kerk gesticht of helpen stichten, dan heeft Leo IV het gedaan, een van beiden is waar; misschien heeft de Paus, na den brand waarvan ik straks gewaagde, eene door Karel gestichte kapel weer als een ruimer kerkgebouw doen verrijzen.

En dat die Friezen, even als de andere natiën, daar in Rome zijn begunstigd èn door Karel èn door Leo, misschien ook door vroegere, zeer zeker door latere Pausen, 't lijdt geen twijfel. De bul van Leo IX bewijst, hoe het verleenen van gunsten en landschenken aan S. Maartens klooster, in verband met die vreemden, telkens gepaard ging met de bevestiging van de privilegiën, vroeger door Karel, Leo IV, Johannes X (914—928) en Johannes XIX (1003—1009) aan hen verleend.

De dankbare tevredenheid over 't geen men te Rome had gezien, genoten en ondervonden, vond haren weg naar 't vaderland der Friezen, Saksen, Longobarden en Franken, en zóó — fama crescit eundo — werden bij verscheidene volkeren de traditiën van Karel en Leo aangekweekt en levendig gehouden; wat Karel had gedaan, had ook Leo gedaan, en omgekeerd.

Aan den huiselijken haard keuvelde de teruggekeerde reiziger gaarne van 't geen hij in Rome over zijne landgenooten, die daar vóór hem geweest waren, had gehoord; en

(1) Amabat peregrinos, — zegt Einhard immers — et in eis suscipiendis magnam habebat curam, adco ut plerumque eorum multitudo non solum palatio, verum etiam regno non immerito videretur onerosa. C. 21.

wat de kanunniken van S. Maarten hem daarvan hadden opgedischt, dat geloofde hij zoo gaarne.

Zoo vlocht zich de legende aan de historie; zoo kwamen de zelfde verhalen over het innemen van Rome en den strijd tegen de Saracenen, op verschillende natien toepasselijk gemaakt, in verschillende landen in omloop. Ik zal niet trachten te ontwarren, wat van het inschrift op den steen in die Friesche kerk, nog ten huidigen dage aldaar aanwezig, legende is of geschiedenis (1); noch wat men als historie, wat als verdrinking hebbe te beschouwen in den aanhef der Magnuskeuren en andere Friesche wetten. Laat ik er alleen op wijzen, dat *Rome* de bron is van die verhalen, *Rome* alleen. Wat daarin duister is, kan welligt nog heden dáár zijne opheldering vinden. Men onderzoekte of het S. Maartens klooster, waarvan de ligging nabij S. Pieter zoo naauwkeurig door Anastasius is opgegeven, nog bestaat. Mogt dit blijken waarheid te zijn, dan zal men daar alligt eene bibliotheek vinden, waarin boeken en schrifturen van of over Friezen, die in de *civitas Leoniana* bezweken, verhuisden.

Mogelijk is de vrijheidsbrief van Karel den Groote door die kanunniken gefabriceerd; mogelijk hebben zij, op verzoek van Friezen die daar kwamen, de handen geleend tot de codificatie der oude Friesche wetten, Magnus keuren, XVII Kesten en dergelijke, ten einde de geestelijke en wereldlijke overheid in Friesland, door een gemeenschappelijk vroom bedrog, het ongeschreven regt, in den vorm van geschenken van Karel en Leo, des te beter zoude kunnen handhaven.

Men zij niet te haastig in het verwerpen, wat ons in de oude Friesche geschiedenis enkel verdrinking of legende schijnt. Wie weet, wat de kanunniken van S. Maarten nog hebben bewaard!

(1) Is er wel eens een bepaald wetenschappelijk onderzoek naar zijn ouderdom ingesteld? Dr. Halbertsma ging dit punt met stilzwijgen voorbij.

De aandacht te vestigen op hunne betrekking tot de Friezen te Rome, en gronden aan te voeren voor de mogelijkheid, dat het Friesch Genootschap nog eens een rijken oogst zou kunnen opsporen achter de graauwe wanden van hun voormalig verblijf, dit was mede het doel van deze bijdrage.

1874.